

Висновки. Головні критерії об'єктивної оцінки будь-якого стилю чи організації карате – це визначення ступеню віддаленості їх від *Будо* та наближеності до спорту вищих досягнень, сприйняття *Будо* і спорту в якості принципово різних суспільних явищ. Історичний екскурс та аналіз сутності і змісту дозволяють стверджувати про існування лише трьох форм змагальної діяльності в карате, які можна класифікувати як окремі види спорту: 1) стильове (традиційне) карате; 2) генеральне (загальне) карате; 3) спортивне (олімпійське) карате. Запропоновані назви точно визначають їх характерні особливості та відмінність як різних суспільних явищ. Кожний з названих видів спорту є самодостатнім, має власну цільову аудиторію і розвинуту структуру у всьому світі, організовує масштабні міжнародні змагання високого рівня і не може претендувати на домінування над іншими.

Перспективи подальшого дослідження убачаємо в розробленні навчальних програм із кожного виду спорту карате та створення моделі уніфікованої 8-рівневої національної кваліфікаційної рамки для фахівців із карате.

Список використаних джерел:

1. Артёмов Н. Единоборства и боевые искусства – есть ли разница? [Електронний ресурс] // Режим доступу <https://medium.com/@Emisare/>
2. Йорга И. Традиционное Фудокан каратэ – мой путь. Екатеринбург: ООО Издательство УМЦ УПИ, 2002. 82 с.
3. Качуровский Д. Наша задача в реформе спорта – выстроить структуру и поставить все на свои места [Електронний ресурс] // Режим доступу <https://interfax.com.ua/news/interview/228929.html>
4. Линд Вернер. Энциклопедия боевых искусств. Москва: Астрель: АСТ, 2007. 927 с.
5. Тарас А. Е. Боевые искусства. 200 школ боевых искусств Востока и Запада. Минск: Харвест, 1996. 640 с.
6. Note on the principles to be included in the statutes of the World Karate Federation (WKF) with a view to its recognition by the IOC (1993). [Electronic resource] IOC, Access code: <http://www.eurokarate.eu/02recogn/040220.htm>
7. Velte Herbert. Lexikon karate. Bratislava: Alfa, 1993. 160 с.

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРІВ З ФУТБОЛУ

Свертнев О. А., Жеребцов Р. Д.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Постановка проблеми. Формування і розвиток системи підготовки тренера з футболу є складним багатостороннім процесом, пов'язаним із вирішенням цілого комплексу проблем соціального, наукового, педагогічного, організаційного характеру впродовж

тривалого історичного періоду. Футбол, поруч із гімнастикою, привертав до себе увагу з кінця XIX ст. Цей період трактуємо як початок систематичного викладання дисциплін фізичного виховання у вітчизняній системі загальної середньої освіти.

Педагоги В. Гориневський, Л. Орбелі, А. Крестовніков, П. Рудик, М. Іваницький та ін. розробляли медико-біологічні, психологічні й педагогічні аспекти проблем фізичної культури, у тому числі – й викладання масового футболу [1; 2]. Створення навчальних закладів для підготовки фахівців з фізичної культури започаткував П. Лесгафт (1837–1909) – творець оригінальної системи фізичного виховання [7]. Значну роль у розробленні основ фізичної підготовки в армії відіграли також генерали М. Драгомиров (1830–1905) та О. Бутовський (1838–1917) [6]. Оригінальну систему тіловиховання створив видатний український учений, творець вітчизняної педагогіки нового часу Г. Ващенко, який високо цінував гру в копаний м'яч як засіб фізичного, духовного, морального та інтелектуального виховання молоді [3].

Аналіз спеціальних періодичних видань свідчить, що в 30-40-х рр. XX століття зросла потреба у кваліфікованих кадрах з фізичного виховання молоді. У статтях наголошувалося, що вчителі фізкультури повинні мати вищу педагогічну освіту та обґрунтовувалася необхідність відкриття в педагогічних інститутах факультетів фізичного виховання [7].

Система підготовки тренера з футболу має тривалий період розвитку – з кінця XIX ст. до наших днів. Сьогодні вона потребує оновлення на засадах самоосвіти і самотворення кожної особистості, забезпечення оптимальних умов гармонійного всебічного розвитку фахівців. Провідними історико-педагогічними аспектами впровадження футболу в практику освіти та підготовки тренерів можемо визначити: по-перше, постійний інтерес педагогів (науковців, учителів, викладачів фізичної культури і тренерів) до гри в футбол як ефективного педагогічного засобу формування масової фізичної культури та майбутнього професійного становлення кожної особистості; по-друге, формування вітчизняної системи підготовки тренерів у рамках євроінтеграції як фахівців з фізичної культури і спорту.

Метою дослідження є аналіз історичних аспектів підготовки тренера футболу в практику професійної освіти з середини XIX ст. до наших днів.

Основними методами нашої роботи були: аналіз літератури й архівних матеріалів з історії фізичної культури, а також порівняльно-історичний аналіз педагогічних і психологічних праць, спеціальних досліджень про футбол як вид спорту.

Виклад основного матеріалу. Період пошуків змісту, організаційних форм і методів підготовки тренера – вітчизняного

фахівця з фізичної культури і спорту, на наш погляд, розпочався з середини ХІХ століття, коли в Російській імперії, до складу якої входила основна територія України, поширився громадський рух за системні перетворення в державі, у тому числі – й у сфері освіти. Під тиском прогресивної громадськості у 60-х роках ХІХ століття царизм був змушений здійснити шкільну реформу. В 1864 році «Положенням про початкові народні училища» та «Статутом гімназій» гімнастика та спортивні ігри були запроваджені як обов'язковий предмет. Так цей предмет проіснував 25 років. Тільки наполегливі намагання педагогічної громадськості призвели до затвердження 25 квітня 1889 року «Інструкції і програми викладання гімнастики в чоловічих навчальних закладах» як обов'язкового предмета, що вважаємо початком систематичного викладання фізичної культури у вітчизняній системі освіти [7].

Одним із активних ініціаторів розвитку спортивного напряму виховання молоді був О. Бутовський. Основою його педагогічної і наукової діяльності були проблеми фізкультурної освіти і фізичного виховання майбутніх офіцерів та молоді, яка готується до військової служби. У 1892 році Олексій Дмитрович, як керівник курсів з підготовки фахівців фізичного виховання для кадетських корпусів, досліджує вперше у вітчизняній практиці фізичного виховання зміст і правила гри в британський футбол, ознайомлюється зі станом викладання гімнастичних і атлетичних дисциплін у навчальних закладах Англії [6]. У цей приблизно період подібна увага до футболу як засобу фізичного виховання спостерігається в Західній Україні. Професор учительської гімназії м. Львова Е. Ценар у 1890 році відвідав Великобританію для вивчення змісту і правил британського футболу. Разом з колегою Г. Йорданом він привіз до Львова перші футбольні м'ячі, а в наступному році ним була розроблена й опублікована польською мовою у монографії «Гімнастичні ігри шкільної молоді» перша програма розвитку футболу в гімназіях, в якій автор розкрив зміст і правила гри в футбол. У 1891 році були видані російською мовою правила гри в англійський футбол у книжці Е. Дементьєва «Англійські ігри на відкритому повітрі», випущеній у Москві, яка поширювалася і на території України. 5 червня 1892 року у Львові були продемонстровані групою вчителів елементи гри в футбол у перерві між показовими гімнастичними вправами, які входили до програми першої Галицької загальнокрайової виставки досягнень [5; 10; 12].

На Закарпаття перші футбольні м'ячі привезли у 1893 році з Будапешта вчителі гімнастики Ужгородської, Мукачівської і Берегівської гімназій, які побували на Всеугорському семінарі викладачів гімнастики. У 1893 році програма вивчення футболу з учнями 5-8 класів була розроблена вчителем гімнастики Ужгородської

гімназії І. Медрецьким. Учні під керівництвом І. Медрецького і Ф. Ширгера грали в «англійський шкіряний м'яч», як було сказано в гімназійному довіднику за 1893–1894 навчальний рік [5; 12]. У цьому ж році Медрецьким та його колегами було збудоване футбольне поле для проведення навчальних занять з футболу з учнями 5-8 класів Ужгородської гімназії. Основні ігри проходили влітку, коли студенти, які навчалися в Будапешті, приїжджали на канікули. З 1898 по 1900 рік професор Іван Миколайович Боберський (1873–1947) під час навчання в університетах Відня і Граца (Австрія) вивчав зміст і правила гри в футбол. Термін «копаний м'яч» для назви українською мовою футболу він увів в обіг у брошурі «Забави і ігри рухові» [5]. Правила гри в копаний м'яч і брошура були розповсюджені серед любителів футболу галицького краю. Вони сприяли значному поширенню гри серед учнівської та студентської молоді, створенню нових футбольних клубів і команд серед галичан. У 1900 році у Львові вперше були опубліковані українською мовою нові правила гри в футбол під назвою «„Копана” – Association football після Осипа Кленки». Їх видав один із засновників львівського гімнастичного товариства «Сокіл» В. Лаврівський (1850–1934) власним коштом. У 1902 році І. Боберський забави та ігри з м'ячем увів до навчальних програм для молодших класів Першої академічної гімназії Львова, за якими він викладав у 5-а і 5-б гімназійних класах теоретичні знання і навчав грати в копаний м'яч [5; 10].

Як свідчать результати дослідження, перший футбольний матч у Полтаві відбувся в липні 1909 року. Група хлопців на Павленківській площі (зараз тут знаходиться СЗОШ №9), з двох сторін якої були вкопані стовпи з натягнутими зверху мотузками, грали в «ганчірковий» м'яч. У матчі брали участь команди учнів реального і земського училищ, а організував його прибулий із Санкт-Петербурга викладач гімнастики – Фердинанд Йосипович Штейнер. 1 жовтня 1910 року, за свідченням газети «Полтавський голос» № 968, «...у другій Полтавській (дворянській) гімназії почалися вправи гри в футбол». Фактично, це була перша полтавська футбольна команда міста, біля її створення був Ф. Штейнер. Наступного року футбольні команди були створені в першій чоловічій гімназії, реальному училищі та кадетському корпусі. Тоді ж перелічені команди провели перший турнір. Його переможцем стала команда другої гімназії [9; 11].

У 1893 році у Петербурзі було організоване Товариство сприяння фізичному розвитку (ТСФР), ученим секретарем якого став П. Лесгафт. У березні 1895 року на засіданні ТСФР П. Лесгафт виступив із пропозицією відкрити спеціальні курси для підготовки осіб, здатних проводити заняття фізичними вправами з дітьми. Створена для цієї мети комісія розробила статут і програму майбутніх курсів. У січні

1896 року засідання ТСФР затвердило «Положення про тимчасові курси для готування керівниць фізичних вправ і ігор» і призначило Лесгафта завідувачем цих курсів [7]. Створені П. Лесгафтом у 1896 році курси стали фактично вищим навчальним закладом, що готував керівників і організаторів фізичної освіти (у всій Росії вони називалися Курсами Лесгафта). У цей період з'явилися приклади практичної реалізації ідей фізичного виховання молоді у формі спеціальних спортивних навчальних закладів. У 1902 році піклувальник Петербурзького навчального округу видав викладачеві військового училища К. Алексееву посвідчення на право відкриття в Петербурзі школи гімнастики. Займатися в школі дозволялося учням військових і цивільних навчальних закладів.

Після Жовтневої революції більшу увагу почали приділялася підготовці педагогів-фахівців з фізичної культури і спорту. У квітні 1919 року Перший Всеросійський з'їзд працівників фізичної культури та допризовної підготовки визначив, серед інших завдань, початок систематичної роботи з фізичного виховання дітей, створення спортивних, у тому числі – футбольних клубів, розширення мережі навчальних закладів для підготовки кадрів. Були відкриті 9-місячні курси в Петербурзі, а згодом – курси інструкторів спорту в Москві, Києві, Харкові, Полтаві та інших містах. Розроблялися програми й навчальні посібники, в основу яких були покладені праці видатних учених П. Лесгафта, В. Гориневського та ін. [7].

Специфічну форму розвитку фізичної культури пропонували прихильники Пролеткульту. Вони повністю заперечували «буржуазну систему вправ». Доходило до абсурду. Наприклад, у 1925 році була опублікована стаття про педагогічну сутність футболу, де доводилося, що ця гра, оскільки вона є винаходом англійської буржуазії, учить радянську молодь обдурювати, що, мовляв, фінт – це обман, а отже, він (фінт) негативно впливає на особистісні якості людини, яка займається цим видом спорту. Замість «буржуазних вправ» рекомендувалася «трудова гімнастика», тобто наслідувальні форми робочих рухів (загрібання вугілля, пиляння, стругання тощо).

У червні 1918 року у Москві було створено піврічні курси з підготовки шкільних інструкторів фізичного виховання, які у грудні 1920 року реорганізовано у вищий навчальний заклад – Державний центральний інститут фізичної культури (ДЦІФК). У жовтні 1919 року на базі вищих курсів П. Лесгафта в Петрограді створено Петроградський інститут фізичного освіти імені П. Лесгафта (на даний час – академія). У цих вищих навчальних закладах на початку 20-х років ведуться наукові дослідження в сфері фізичного виховання й спорту. Заслуга в розробці медико-біологічних, психологічних і педагогічних проблем фізичної культури й спорту належить учневі й

послідовникові П. Лесгафта В. Гориневському, а також Л. Орбелі, А. Крестовникову, П. Рудику, Н. Бернштейну, М. Іваницькому та іншим.

Введення фізичного виховання як обов'язкового предмету до навчальних планів більшості шкіл викликало потребу у кваліфікованих учителях з цієї галузі освіти. Перші спроби цілеспрямованої загальнопедагогічної підготовки вчительських кадрів з фізвиховання у вищих педагогічних закладах України було зроблено вже у 1925 році.

1927 рік охарактеризувався введенням у школах другого ступеня нових програм з фізичної культури. У 1930 році у вищих навчальних закладах країни було введено предмет «фізичне виховання» та два обов'язкових заняття з фізичної культури на тиждень. В Україні в 1930 році засновано Державний інститут фізичної культури України (ДІФКУ), який по 1941 рік працював у Харкові. Після повернення з евакуації у 1944 році інститут переїхав до Києва і зараз є Національним університетом фізичного виховання і спорту. В 1933 році відкривається Центральний науково-дослідний інститут фізичної культури й спорту в Радянському Союзі. Однак фахівці з вищою фізкультурною освітою для загальноосвітніх шкіл, тренери, аж до 1946 року в СРСР не готувалися, а інститутів фізичної культури на всю велику країну до Великої Вітчизняної війни було лише шість [7].

У післявоєнні роки знову гострою постала кадрова проблема, тому масово створюються вищі та середні навчальні заклади фізкультурного профілю. Так, вже у 1945 році вони виникли в Вірменії (Єреванський інститут фізичної культури), Казахстані, Литві та Латвії. В 1946 році створено другий в Україні (після Державного інституту фізичної культури України) Львівський інститут фізичної культури, а далі поступово – Омський, Смоленський, Волгоградський, Краснодарський, Челябінський, Хабаровський, Московський обласний (Малаховка), Дніпропетровський (третій в Україні) [4]. На 80-ті роки в СРСР налічувалось 23 інститути фізичної культури, які готували понад 50% фахівців зі спеціальною вищою освітою. Важливим етапом у вирішенні проблеми підготовки науково-педагогічних кадрів стало створення факультетів фізичного виховання (ФФВ) при педагогічних вузах, які розпочали підготовку вчителів фізичної культури для загальноосвітніх шкіл. В 1946 році у країні створюються перші два ФФВ – у Московському обласному педагогічному інституті імені Н. Крупської та в Ленінградському державному педінституті імені О. Герцена. З 1947 року вони поступово виникають в Харкові, Луганську, Запоріжжі, Сімферополі, Одесі, Миколаєві, Кам'янці-Подільському, Дрогобичі, потім – у Кременці, Тернополі, Луцьку, Вінниці, Чернігові, Кіровограді, а згодом і в інших містах України). Продовжили свою роботу технікуми фізичної культури в Харкові,

Дніпродзержинську, Івано-Франківську, Донецьку та педучилища фізичного виховання. Заслуга цих навчальних закладів полягає в тому, що вони стали провідною ланкою в розробці методології підготовки вчителів фізичної культури з вищою педагогічною освітою для середніх загальноосвітніх закладів. На ФФВ із 1952 року ведеться підготовка висококваліфікованих кадрів для педагогічних вузів країни через аспірантуру [7; 8].

Сьогодні Україна для вирішення питань кадрового і науково-методичного забезпечення сфери фізичної культури і спорту має досить широку мережу освітніх закладів. Підготовку фахівців спеціальності «Фізична культура і спорт» забезпечують 72 заклади вищої освіти. Серед них два у Полтавському регіоні – Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка та Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». В усіх цих закладах футбол розглядається як провідний аспект фізичної підготовки майбутнього тренера з футболу.

Висновки:

1. Упровадження футболу в освіті України розпочалося з кінця ХІХ ст., яке трактується як початок формування системи підготовки тренерів з футболу.

2. Підготовка вчителів-тренерів до викладання футболу як спортивної шкільної гри розпочалася майже одночасно з підготовкою викладачів фізичної культури та створенням для цього відповідних навчальних закладів.

3. Зусиллями видатних педагогів Західної України та Російської імперії, до складу якої входила більша частина нашої держави, футбол уводився в процес фізичного виховання дітей та юнацтва.

4. На сучасному етапі базову підготовку тренерів з футболу (фахівців спеціальності «Фізична культура і спорт») забезпечують 72 заклади вищої освіти України.

Список використаних джерел:

1. Вацеба О. М. Діяльність українського науково-дослідного інституту фізичної культури (1931–1939) як науково-організаційна основа формування та розвитку державного науково-дослідного інституту фізичної культури і спорту в сучасній Україні / Оксана Вацеба // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2003. – №1. – С.39–45.
2. Вацеба О. М. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні / Оксана Вацеба. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 232 с.
3. Ващенко Г. Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру / [упорядники та автори передмови О. М. Вацеба, А. М. Окопний]. – Львів: Українські технології, 2001. – 56 с.
4. Державний архів Харківської області Ф-Р-203. Оп. 1, од. зб. 2325, 420 арк.; од. зб. 2326, 324 арк.

5. Зарождение западноукраинского футбола (1890-1918) / [Електронний ресурс] / Сайт UkrainianSoccer.net. – Режим доступу: <http://www.ukrsoccerhistory.com/index.aspx?page=history2>
6. Зубалій М. Д. О. Д. Бутовський – перший українець у Міжнародному олімпійському комітеті / М. Д. Зубалій, В. М. Зубалій // Фізичне виховання в школі. – 2005. – № 4. – С. 47–50.
7. Історія фізичної культури: [Навчальний посібник] / [за ред. проф. С. М. Філя]. – Харків: «ОВС», 2003. – 160 с.
8. Кравчук Т. М. Становлення та розвиток загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у вищих педагогічних закладах України в 20 - 50-х рр. ХХ ст. / Т. М. Кравчук // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2002. – № 7. – С. 20–26.
9. Ломов А. Г. Сторінки історії полтавського футболу (1909–1999) / А. Г. Ломов. – Полтава: «ГРОТЕСК», 1999. – 156 с.
10. Михалюк Ю. Історія Львівського футболу / Ю. Михалюк, Р. Мелех, Ю. Назаркевич. – Львів, 1999. – 68 с.
11. У истоков украинского футбола в Российской империи 1878–1918) / [Електронний ресурс] / Сайт UkrainianSoccer.net. – Режим доступу: <http://www.ukrsoccerhistory.com/index.aspx?page=history1>
12. Футбольний атлас України / [Довідково-статистичне видання за підсумками десяти чемпіонатів України з футболу (1992-2001)]. – Львів, 2001. – 160 с.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ АЕРОБІКИ

Шестерова Л. Є., Пятницька Д. В.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Постановка проблеми. Аеробіка сьогодні – один із основних напрямків оздоровчої фізичної культури. Вправи з аеробіки, на відміну від інших аеробних навантажень, за умови їх правильного застосування, безпечні для здоров'я і в той же час дуже ефективні. З великої кількості видів аеробіки кожна людина може обрати той, який відповідатиме її вікові, статі, стану здоров'я, фізичній підготовленості, особистим уподобанням та визначеним цілям.

Історичні розвідки стосовно передумов розвитку і становлення фітнесу загалом здійснюють учені М. Василенко, Л. Вашук, В. Григоревич, В. Давидов, Л. Даллек, Л. Кравіц, Т. Кудра, Г. Ніколаї, І. Павлюк, І. Свістельник та ін. [1-4]. Утім, аспекти становлення і розвитку аеробіки досліджено доволі побіжно.

Мета дослідження – висвітлити історичні аспекти становлення та розвитку аеробіки.

Виклад основного матеріалу. Кожному етапові розвитку суспільства притаманна своя культура, але завжди вона пов'язана з